

Przyczyny korupcji w krajach postkomunistycznych

Wprowadzenie

Artykuł ten przedstawia badanie empiryczne przyczyn korupcji w krajach postkomunistycznych. W tym kontekście główne kontrowersje dotyczą oceny relatywnej wagi wpływu ekonomicznych czynników strukturalnych oraz czynników dotyczących wyboru odpowiedniej polityki gospodarczej na obecny poziom korupcji. Badanie to wykonano poprzez testowanie dwóch głównych hipotez dotyczących źródeł korupcji w omawianym regionie.

Pierwsza hipoteza zakłada, że obecna skala zjawiska ma źródło we wspólnej dla tych krajów komunistycznej przeszłości, zwłaszcza w instytucjach i normach poprzedniego systemu gospodarczego. Głównym argumentem stojącym za takim rozumowaniem jest duże podobieństwo we wzorcach występowania korupcji w regionie. Różnice w jej poziomie można wytłumaczyć stopniem zaawansowania wprowadzania systemu komunistycznego w poszczególnych krajach oraz stopniem ich rozwoju gospodarczego.

Druga hipoteza przedstawia błędy w procesie transformacji jako główne przyczyny wysokiego poziomu korupcji w regionie. Kraje regionu są podatne na korupcję nie tylko z powodu dziedzictwa komunizmu, lecz również z powodu podatności polityki gospodarczej w trakcie transformacji na wpływy grup nacisku. Główne argumenty wspierające tę tezę dotyczą możliwych błędów związanych z przedwczesnym zastopowaniem reformowania i prywatyzacji, które zaowocowały brakiem oddzielenia państwa od gospodarki. Dzięki temu elity gospodarcze były w stanie forsować politykę, która zachowała ich pozycję, a sprzeciwić się reformom, które mogłyby zagrozić ich interesom.

Obie hipotezy wyprowadzono z bogatej literatury na temat reformowania gospodarek postkomunistycznych i przetestowano empirycznie. Przedstawiona argumentacja pozwala na udowodnienie tezy o głębokim zakorzenieniu korupcji w systemie komunistycznym oraz sprzyjającym jej okresie przejściowym. Jednocześnie trzeba podkreślić, że zawarte w tekście opisy nie odnoszą się konkretnie do przypadku Polski, która należy do krajów regionu o najniższym poziomie korupcji, lecz raczej do bardziej skorumpowanych krajów byłego Związku Radzieckiego.

---

* Autor jest pracownikiem Katedry Makroekonomii i Teorii Handlu Zagranicznego na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, e-mail: lgoczek@wne.uw.edu.pl. Artykuł wpłynął do redakcji w marcu 2010 r.

Pierwsza część artykułu przedstawia indeksy korupcji i oparte na nich badania. Druga część zawiera dyskusję na temat danych użytych w badaniu. Trzecia część przedstawia przeprowadzone badanie empiryczne dotyczące wpływu warunków początkowych, zaś czwarta badanie dotyczące wyborów polityki. Ostatnia część prezentuje wnioski.

Indeksy korupcji i oparte na nich badania

Przy omawianiu tematu korupcji trudno oprzeć się na wiarygodnych danych. Żadna ze stron umowy korupcyjnej nie ma motywacji, by dzielić się informacjami o jej zawarciu. Ukryty charakter korupcji powoduje, że statystyki policyjne są mocno obciążone i nie oddają skali zjawiska. W rezultacie przez wiele lat uważano, że korupcja jest zjawiskiem niemożliwym do zbadania. W celu obejścia tego problemu pozarządowa organizacja Transparency International, a później Bank Światowy zaczęły agregować pochodzące z różnych źródeł dane na temat korupcji tworząc tzw. indeksy percepcji korupcji¹. Źródła sondażowe stanowiące podstawę tych indeksów są subiektywne, ale ich korelacja jest zaskakująco wysoka i wynosi zwykle około 0,9-0,95. Sugeruje to, że większość obserwatorów zgadza się co do poziomu korupcji w danym kraju. Niemniej jednak oba indeksy dziedziczą problemy związane z częściowym oparciem na sondażach. Obserwując z roku na rok zmianę poziomu indeksu korupcji dotyczącego danego kraju nie wiadomo, czy jest to spowodowane zmianą „rzeczywistego” występowania zjawiska czy jedynie zmianą jego postrzegania. Również procedura agregacji może rodzić problemy. Użycie wielu źródeł z różnymi metodologiami i respondentami nie musi być zaletą, ponieważ zmiany wartości indeksu z roku na rok mogą być wywołane zmianą źródeł. Dodatkowo dane te ograniczone są do względnych porównań krajów w poziomie korupcji. Nie informują o częstotliwości łapówek ani o ich wielkości. Dlatego też zdecydowana większość badań empirycznych jest badaniami makroekonomicznymi. W danych tych nie występuje również podział na korupcję polityczną i administracyjną.

Najbardziej rozsądną odpowiedzią na te zarzuty jest zawsze słusznie doradzana ostrożność przy wyciąganiu wniosków z instrumentów statystycznych. Podczas gdy indeksy postrzegania korupcji są niezbyt precyzyjnym narzędziem, to badania empiryczne na nich oparte są czymś więcej niż anegdotyczno-opisową analizą zjawiska zwykle spotykaną w literaturze przedmiotu. Mimo wymienionych słabości badania te dostarczyły ogromnej ilości informacji i stały się ważnymi wyznacznikami polityki doradzanej przez instytucje międzynarodowe, takie jak Bank Światowy, OECD czy IMF.

---

¹ Najczęściej używanym indeksem w literaturze przedmiotu jest indeks TI. Obecnie coraz częściej używa się danych Banku Światowego ze względu na większą liczbę opisanych krajów i bardziej wiarygodną procedurę statystyczną agregacji danych. Indeksy te mają podobne źródła oraz podobną definicję korupcji, którą mierzą. Obydwa indeksy są bardzo silnie skorelowane ze sobą i rezultaty badań w znacznej mierze pokrywają się niezależnie od użytego indeksu.

Za pomocą badań empirycznych opartych na indeksach ustalono, że skutkiem korupcji jest obniżenie wzrostu gospodarczego oraz ogólnego poziomu inwestycji [Mauro, 1995], [Lambsdorff, 2003], odwracanie się inwestorów zagranicznych [Wei, 1997], obniżenie jakości inwestycji publicznych [Tanzi, Davoodi, 1997], zwiększenie biedy i nierówności społecznych [Gupta et al., 2002], a także przesunięcie wydatków rządowych od edukacji i zdrowia w stronę zwiększenia nakładów na wojsko i duże projekty infrastrukturalne [Tanzi, Davoodi, 2001]. Korupcja towarzyszy także niskiej ściągalności podatków i niskim dochodom państwa, przy tych samych obciążeniach podatkowych [Friedman et al., 2000]. Również na poziomie mikroekonomicznym korupcja nie przynosi korzyści: przedsiębiorstwa, które płacą większe łapówki z reguły spędzają więcej czasu w urzędach i zmagają się z wyższym kosztem kapitału [Kaufmann, Wei, 1999], a także napotykać więcej regulacji, gdyż skorumpowana administracja dąży do zwiększania ilości przepisów [Brunetti et al., 1998].

Biorąc pod uwagę te i inne silnie negatywne skutki korupcji starano się odpowiedzieć na pytanie o różnice w jej poziomie pomiędzy poszczególnymi krajami, ponieważ w celu skutecznego zwalczania korupcji należy poprawnie zidentyfikować jej przyczyny oraz istotnie na nie wpłynąć. Do tej pory badano głównie ekonomiczne przyczyny korupcji, takie jak niski poziom dochodu², konkurencyjność rynków krajowych, handel i integrację ze światem, interwencjonizm państwowy oraz stopień kontroli państwa nad gospodarką, jak również nad przyczynami socjologicznymi, takimi jak brak społeczeństwa obywatelskiego, edukacja, homogeniczność etniczna, zaufanie społeczne, a także nad czynnikami politycznymi, takimi jak demokracja, system polityczny i wolność prasy. Pełniejszy przegląd literatury dotyczącej przyczyn korupcji oraz dyskusję na temat jej definicji przedstawia Goczek [2007a].

Opis danych użytych w obu modelach

W celu przetestowania hipotez zebrano dwa zestawy danych, które posłużyły do budowy obu modeli ekonometrycznych. Pierwszym zbiorem danych jest próba przekrojowa 25 krajów regionu Europy Środkowej i Wschodniej ze zmiennymi odzwierciedlającymi warunki początkowe transformacji. Drugim zbiorem danych jest panel zmiennych dotyczących wyborów polityki reformowania 25 krajów na przestrzeni lat 1996-2006. Tablica 1 oraz tablica 2 przedstawiają krótki opis zmiennych użytych w obu modelach. Tablica 6 znajdująca się na końcu artykułu zawiera dane liczbowe odzwierciedlające warunki początkowe. Reszta tej części artykułu poświęcona jest rozwinięciu dyskusji dotyczącej zebranych danych.

Dane użyte w badaniu dotyczące poziomu korupcji pochodzą z bazy Banku Światowego Governance Matters VIII Dataset [Kaufman et. al., 2009]. Wiarygodność tych danych została omówiona powyżej. W badaniu użyto danych

² Poziom dochodu jest zapewne zmienną endogeniczną występującą w badaniach zarówno jako możliwy skutek, jak i przyczyna korupcji.

Banku Światowego z uwagi na szerszy zakres lat, źródeł i krajów w stosunku do indeksu TI. Warto zwrócić uwagę, że jest to indeks kontroli korupcji – innymi słowy wyższy poziom indeksu oznacza niższy poziom korupcji.

Tablica 1

Opis zmiennych w modelu warunków początkowych

Zmienna	Opis
Korupcja	Indeks kontroli korupcji Banku Światowego
Ln(PKB)	Logarytm naturalny z PKB w PPP w roku 1989
Odległość do Brukseli	Odległość do Brukseli w km
Rolnictwo	Wartość dodana w rolnictwie jako % PKB w roku 1989
Urbanizacja	Stopień urbanizacji liczonej jako procent ludności zamieszkującej miasta w 1989
Linie tel.	Liczba głównych linii telefonicznych na 1000 mieszkańców w 1989
Czarny rynek	Premia czarnorynkowa na rynku walutowym: różnica między kursem oficjalnym a nieoficjalnym w 1989
RWPG	Udział handlu w ramach RWPG w całkowitym handlu w 1990
Centralne planowanie	Udział centralnego planowania w całej gospodarce w 1989
Komunizm	Liczba lat pod panowaniem komunizmu
Nowe państwo	Zmienna zero-jedynkowa, która przyjmuje wartość 2 dla państw niezależnych przed 1989, 1 dla państw, które uległy rozpadowi oraz 0 dla nowych państw
Wydatki publiczne	Udział wydatków publicznych w PKB w roku 1989
Surowce naturalne	Zmienna zero-jedynkowa, która przyjmuje wartość 2, jeśli kraj jest bogaty w surowce naturalne, 1 jeżeli jest posiada ich średnią ilość i 0 jeśli ma mało lub nie ma surowców
Eksport surowców naturalnych	Udział handlu surowcami w PKB w pierwszym dostępnym okresie po 1989
Maksymalna inflacja	Maksymalna inflacja w latach 1989-1996
Nawis inflacyjny	Nawis inflacyjny obliczony został jako różnica procentowej zmiany realnych płac i zmiany realnego PKB w latach 1987-1990.

Źródło: opracowanie własne

Jako wskaźnika rozwoju gospodarczego użyto logarytmu naturalnego PKB *per capita*. Dane z lat 1990-2006 pochodzą z World Development Indicators 2008 [World Bank, 2008]. Brakujące dane uzupełniono szacunkami EBRD: dane dotyczące inflacji w latach 1991-1997 pochodzą z EBRD Transition Report Update 1999, dane dotyczące 1999-2006 pochodzą z EBRD Transition Report Update 2006, nie licząc danych na temat Armenii, Białorusi i Macedonii, które pochodzą z de Melo et al. [2001]. Dane dotyczące lat 1989 i 1990 pochodzą z tego samego źródła.

Najwięcej kontrowersji dotyczy pomiaru zaawansowania reform. Podczas, gdy każda próba kwantyfikacji skomplikowanych zmian strukturalnych jest

trudna i w znacznym stopniu subiektywna, porównania pomiędzy krajami są niemożliwe bez przypisania im wartości liczbowych. Większość badań używa indeksów EBRD lub ich średnich ważonych. Użyty w tym badaniu Indeks Reform Strukturalnych został utworzony przez de Melo et al. [1997] za pomocą szacunków Banku Światowego dla lat 1990-1994. Autorzy pokazali też jak ich wskaźniki odnoszą się do indeksów EBRD publikowanych każdego roku w EBRD Transition Report. Wzór na uzyskanie Indeksu Reform Strukturalnych jest następujący: pierwszym elementem jest średnia indeksu liberalizacji cen i polityki konkurencji z wagą 0,3, drugim elementem indeks liberalizacji handlu towarami i walutami z tą samą wagą, trzecim jest średnia indeksów dotyczących prywatyzacji małych przedsiębiorstw, dużych przedsiębiorstw i reform sektora bankowego z wagą 0,4. Każdy z indeksów znormalizowany jest do jedności. Wagi zostały dobrane arbitralnie przez twórców indeksu, lecz nie ma to wielkiego znaczenia, ponieważ korelacje między poszczególnymi zmiennymi są bardzo wysokie. Havrylyshyn i Wolf [1999] uaktualnili szereg dla lat 1995-1997, Åslund et. al. [2001] uaktualnili dla 1998 i 1999, a autor dla lat 2000-2006. Dane dotyczące Albanii, Bośni, Serbii, Chorwacji i Słowenii są również obliczeniami własnymi na podstawie EBRD.

Tablica 2

Opis zmiennych w modelu wyborów polityki

Zmienna	Opis
Korupcja	Indeks kontroli korupcji Banku Światowego
Ln(PKB)	Logarytm naturalny z PKB w PPP
Inflacja	Deflator PKB
Wolność Gosp.	Indeks Wolności Gospodarczej Heritage Foundation
Indeks Reform	Indeks Reform Strukturalnych (de Melo et al. 1997)
Warunki Początkowe	Indeks kompozytowy utworzony za pomocą metody czynników podstawowych przy użyciu danych dotyczących warunków początkowych przedstawionych w tabelicy 1
Eksport ropy naftowej	Przychód z eksportu ropy naftowej
UE	Zmienna zero-jedynkowa dotycząca krajów, które wstąpiły w 2004 r. do Unii Europejskiej
ZSRR	Zmienna zero-jedynkowa dotycząca krajów byłych republik związkowych ZSRR

Źródło: opracowanie własne

W literaturze empirycznej używa się szerokiego zestawu zmiennych mających oddać różne punkty startu poszczególnych krajów. Wszystkie dane użyte w pierwszym badaniu pochodzą z World Development Indicators [World Bank, 2008] lub z de Melo et al. [2001]. Metoda użyta w drugim badaniu pochodzi z de Melo et al. [2001] i jest szeroko używana w literaturze dotyczącej transformacji. Polega ona na zebraniu dużego zestawu zmiennych do zbudowania indeksu kompozytowego za pomocą metody czynników podstawowych.

Korzyścią z wykorzystania metody czynników podstawowych jest zendogenizowanie wag, co pozwala uniknąć arbitralności charakterystycznego dla liczenia średniej ważonej. Problem arbitralności jest istotny, zwłaszcza gdy korelacja poszczególnych zmiennych w ramach kraju jest niska, jak ma to miejsce w przypadku warunków początkowych. Używając tej metody wzorem de Melo et al. [2001] zredukowano zestaw 11 warunków początkowych do dwóch czynników. Pierwszy z nich może być interpretowany jako indeks makroekonomicznych problemów i niezajomości zasad gospodarki rynkowej na początku transformacji. Drugi oddaje poziom ogólnego rozwoju przed rozpoczęciem transformacji. Drugi z testowanych modeli skupia się wyłącznie na pierwszym wskaźniku, w celu uniknięcia współliniowości z danymi dotyczącymi poziomu PKB.

Podczas gdy obfitość surowców naturalnych jest często łączona z korupcją, miary tego czynnika używane w badaniach empirycznych są wysoce niedoskonałe. Zazwyczaj używa się zmiennych zero-jedynkowych, ceny baryłki oleju lub danych dotyczących eksportu surowców. Każdy z tych instrumentów ma wiele wad: zmienne zero-jedynkowe są zbyt prostym instrumentem, cena baryłki ropy nie oddaje wielkości eksportu, dane dotyczące wartości eksportu są bardzo niepełne. Dlatego też w badaniu użyto oryginalnej miary uzyskanej z surowych danych dostarczonych przez BP (2009) za pomocą wzoru:

$$OilExports\ Re\ venue = (OilProduction - OilConsumption) \cdot SpotPriceOfBrentOil \quad (1)$$

W badaniu użyto też Indeksu Wolności Gospodarczej Heritage Foundation. W indeksie tym każdy kraj oceniany jest w skali od 0, czyli braku wolności gospodarczej do 10, czyli pełnej wolności gospodarczej. „UE” i „ZSRR” są zmiennymi zero-jedynkowymi dotyczącymi odpowiednio krajów, które wstąpiły w 2004 r. do Unii Europejskiej oraz byłych republik związkowych ZSRR.

Warunki początkowe powodujące korupcję

Hipotezy badawcze

Główna hipoteza badawcza w tej części badania brzmi następująco: im bardziej zaawansowany komunizm i niższy poziom rozwoju, tym obecnie wyższy poziom korupcji. Wielu badaczy uważa, że obecne zjawiska korupcyjne mają związek z rozmiarami rent w czasie upadku komunizmu. Z teoretycznego punktu widzenia można założyć, że im większe zakłócenia rynkowe odziedziczone po systemie centralnego planowania, tym większy potencjał dla kreowania rent podatnych na przechwycenie za pomocą korupcji. Ten argument, podzielany zarówno przez zwolenników [Kaufmann, Siegelbaum, 1995], jak i przeciwników kształtu reform w krajach transformacji [Stiglitz, 1999], przetestowano empirycznie badając wpływ negatywnych warunków początkowych na poziom korupcji. Podążając tym tokiem myślenia, w pierwszym badaniu sformułowano 9 hipotez. Każda z nich pochodzi z bogatej literatury teoretycznej przedmiotu [Goczek, 2006a].

Hipoteza 1: Korupcja jest mniejsza w krajach o wyższym początkowym poziomie rozwoju

Zależność pomiędzy rozwojem gospodarczym jest niezaprzeczalna. Oprócz oczywistego wpływu na demokrację, rozwój gospodarczy przyspiesza rozprzestrzenianie się edukacji i depersonalizuje transakcje gospodarcze. Dlatego też pierwszą hipotezą jest spadek poziomu korupcji w miarę rozwoju gospodarczego. Przy tym należy zauważyć, że w indeksie tym wyższa wartość liczbowa odpowiada mniejszej postrzeganej korupcji. Można zatem oczekiwać silnej dodatniej zależności między indeksem a badanymi zmiennymi odzwierciedlającymi rozwój gospodarki nie opartej na kontaktach osobistych przedsiębiorców, takich jak logarytm PKB *per capita*, dystans od Brukseli, udział zatrudnionych w rolnictwie, poziom urbanizacji i liczba linii telefonicznych na 1000 mieszkańców.

Hipoteza 2: Im większy zakres centralnego planowania tym wyższa korupcja

W gospodarce centralnie planowanej planowaniu poddana była praktycznie cała działalność ekonomiczna kraju. Sam plan gospodarczy nie był jedynie ogólnie nakreślonym kierunkiem działań, lecz celem samym w sobie, a jego ewentualne niewykonanie zagrożone sankcjami prawnymi. Jednocześnie nie był on w stanie dostatecznie szybko reagować na ciągłe zmiany w gospodarce. W związku z ciągłymi brakami surowców i towarów każdy z podmiotów podlegających planowaniu miał motywację do oszukiwania centralnego planisty, aby przy następnym rozdaniu środków otrzymać ich więcej w celu wyprodukowania mniej. W konsekwencji tego, nie dość, że dane służące do budowy planu miały się z prawdą, to w wielu krajach regionu wytworzył się czarnorynkowy system drugiego obiegu gospodarczego. Ponieważ państwo było praktycznie jedynym podmiotem gospodarczym, prawie każda nieoficjalna transakcja wiązała się z przekraczaniem granicy między publicznym a prywatnym. 50 lat takiego zachowania spowodowało, że transakcje te stały się nie tylko normą, lecz również znalazły społeczną akceptację, co zaowocowało rozpowszechnieniem się zjawiska korupcji. Im większe zakłócenia wywołane przez system centralnego planowania tym większy potencjał dla osiągnięcia rent i tym samym wyższy poziom korupcji.

Jednocześnie częściowo odchodzono od centralnego planowania w krajach, których władze utraciły wien wiarę. Zróznicowało to poziom zakłóceń rynkowych w krajach regionu i tym samym poziom korupcji. Hipoteza ta zostanie przetestowana za pomocą udziału gospodarki centralnie planowanej w ostatnim roku panowania systemu komunistycznego. Oczekiwany jest negatywny związek.

Hipoteza 3: Eksport poprzez RWPG był źródłem korupcji

Szczególny rodzaj faworytyzmu administracyjnego powstał w państwowym monopolu na handel zagraniczny, gdzie w większości krajów miała miejsce tylko formalna liberalizacja, a w rzeczywistości wprowadzono nowe regulacje.

Ten rodzaj działalności był szczególnie charakterystyczny dla handlu w ramach RWPG. Ponieważ ceny towarów były regulowane przez każdy z krajów z osobna i były oderwane od rzeczywistych kosztów, ci którzy posiadali licencje na eksport byli w stanie zagarnąć renty. Później ci sami ludzie stali się załączkiem przyszłych elit gospodarczych, zwłaszcza w byłym ZSRR. Dlatego oczekuje się negatywnego związku między udziałem eksportu w ramach RWPG w stosunku do całości eksportu a poziomem korupcji.

Hipoteza 4: Korupcja była spowodowana restrykcjami w handlu walutami

W systemie centralnego planowania nie istniał pojedynczy kurs walutowy. Zamiast tego stosowano mało przejrzysty system wielu kursów, w którym każdy rodzaj transakcji wymagał innego kursu. Manipulowanie kursami umożliwiało osiągnięcie sporych zysków. Powstanie czarnego rynku walutami w większości krajów regionu pokazuje znaczenie tego rodzaju prawa walutowego dla powstania korupcji. W badaniu użyto zmiennej „premia czarnorynkowa” i oczekiwano negatywnej zależności.

Hipoteza 5: Im dłużej trwał komunizm tym wyższy poziom korupcji obecnie

Długie trwanie reżimów totalitarnych wyniszczyło opozycję w wielu krajach regionu. Ich członkowie mogą więc używać swojej nieograniczonej władzy w celu ekstrakcji rent ekonomicznych. Inną z konsekwencji długiego trwania komunizmu jest „brak instytucji społeczeństwa obywatelskiego i sieci społecznych, takich jak kościoły, kluby polityczne i związki zawodowe” [Beck, Laeven, 2005]. Dodatkowo im dłużej trwał komunizm tym bardziej prawdopodobne, że pamięć o systemie gospodarki rynkowej zaginęła i ludzie nie potrafią inaczej prowadzić działalności gospodarczej niż odwołując się do pomocy korupcji. Dlatego w badaniu empirycznym oczekuje się ujemnego znaku.

Hipoteza 6: Korupcja towarzyszy powstawaniu nowych państw

Korupcja jest też związana z powstawaniem nowych państw z uwagi na chaos związany z powoływaniem nowych instytucji kontrolnych i sądowych. Odzyskanie niepodległości może mieć też przeciwny rezultat: ludzie szczęśliwi z realizacji marzeń niepodległościowych chcą zachowywać się bardziej uczciwie w swojej nowej ojczyźnie. Prawdopodobnie oba te przeciwstawne wpływy będą znosić się wzajemnie, dlatego też oczekuje się nieistotnej zależności.

Hipoteza 7: Wydatki publiczne są powiązane z korupcją

Działalność państwa w gospodarce jest z definicji uważana za największe źródło korupcji. Tym samym, mniejsze zaangażowanie państwa w gospodarkę powinno niemalże automatycznie ograniczyć jej występowanie. Zwolennicy wycofywania państwa z gospodarki argumentują, że pozwoliłoby to na ograniczenie zakłóceń rynkowych, z których korzyści czerpią skorumpowani politycy i urzędnicy. W badaniu oczekiwany jest znak dodatni.

Hipoteza 8: Obfitość surowców naturalnych jest źródłem korupcji

Leite i Weidmann [1999] zasugerowali, że kraje obfite w surowce naturalne oferują olbrzymie renty urzędnikom i politykom, którzy mają władzę nad wydawaniem licencji na monopole. Doświadczenie krajów postkomunistycznych jest podobne, ponieważ ludzie zaangażowani w handel surowcami naturalnymi wzbogacili się i dokonali kupna stanowisk politycznych. Manipulacje licencjami na wydobywanie i handel surowcami naturalnymi okazały się na tyle zyskowe, że prywatyzacja tej dziedziny gospodarki stała się znakiem rozpoznawczym korupcji w regionie [Åslund, 2002]. W badaniu użyto dwóch miar. Pierwszą (wzorem badania de Melo et al [2001]) jest zmienna zero-jedynkowa, która przyjmuje wartość 2, jeśli kraj jest bogaty w surowce naturalne, 1 jeśli jest średnio bogaty, 0 gdy nie posiada surowców. Drugą miarą jest udział surowców naturalnych w eksporcie. Najbardziej prawdopodobna jest negatywna zależność.

Hipoteza 9: Inflacja pogłębiła korupcję

Kiedy wybuchła hiperinflacja, regulowane ceny krajowe zostały utrzymane na tym samym poziomie, zwłaszcza ceny surowców naturalnych. Dzięki temu renty uzyskane za pomocą licencji na wydobywanie i innych pozwoleń kreujących monopole zwiększyły się wielokrotnie. Dodatkowo państwo subsydiowało kredyty niektórym podmiotom gospodarczym opierając się na ich sile politycznej. Zwłaszcza w krajach byłego ZSRR pieniądze te przyczyniły się do korupcji klasy politycznej w późniejszym okresie [Åslund, 2002]. Co więcej inflacja może powodować korupcję biurokratyczną, ponieważ skraca horyzonty czasowe urzędników, którzy starają się bronić swoich dochodów przed zmniejszaniem. Inflacja zakłócając relacje cenowe przyczynia się do wzrostu asymetrii informacji między rządem a biurokracją, co również owocuje korupcją. Dlatego też w badaniu oczekiwano negatywnej zależności.

Metodologia i wyniki

W pierwszym badaniu użyto ważonej MNK, gdzie zmienną ważącą jest odwrotność błędu standardowego punktowego szacunku korupcji pochodzącego z metody niebserwowalnego czynnika użytej do konstrukcji indeksu. W równaniach tych użyto odpornej na heteroskedastyczność macierzy kowariancji White'a. Jest to podejście standardowe w tego typu badaniach [Treisman, 2000], [Treisman, 2003], [Gerring, Thacker, 2005], [Goczek, 2006a], [Goczek, 2007c]³.

Analiza empiryczna może wydawać się ograniczona użyciem szacunków korupcji zaczynających się dopiero w roku 1996 a nie na początku okresu transformacji. Niemniej jednak nie musi być to wadą badania. Gospodarki transformujące się doświadczyły w latach 1990-1996 gwałtownych zmian strukturalnych i instytucjonalnych. Można przypuszczać, że dane odzwierciedlające

³ Niestety, próba użycia regresji IV okazała się nieudana z powodu braku przekonujących instrumentów statystycznych – testy Sargana wykazały nieodpowiedniość użycia badanych instrumentów.

korupcję w roku 1996 dobrze oddają wydarzenia z pierwszych lat transformacji. Tym bardziej, że indeksy korupcji zachowują dość dużą stałość w czasie. Zmienne objaśniające zostały już wcześniej omówione, ich dokładne wartości liczbowe oraz lata, do których odnoszą się poszczególne zmienne można znaleźć w tablicy 6 znajdującej się na końcu artykułu.

Tablica 3

Model warunków początkowych – wyniki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ln (PKB)	1,000	1,103	1,105	1,101	1,144	1,102	1,107	1,123	1,078	1,115	1,009
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***
Centralne Planowanie	-0,032	-0,039	-0,040	-0,039	-0,039	-0,038	-0,039	-0,039	-0,033	-0,035	-0,024
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,13)	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***
RWPG		0,543	0,426	0,543	0,519	0,542	0,559	0,506	0,443	0,319	
		(0,09) *	(0,50)	(0,10) *	(0,14)	(0,11)	(0,16)	(0,13)	(0,17)	(0,38)	
Czarny rynek			0,000								
			(0,83)								
Odległość do Brukseli				0,000							
				(0,98)							
Rolnictwo					0,002						
					(0,86)						
Komunizm						-0,001					
						(0,98)					
Nowe państwo							0,008				
							(0,94)				
Wydatki publiczne								-0,002			
								(0,70)			
Surowce naturalne									-0,122	-0,132	-0,166
									(0,22)	(0,20)	(0,02) **
Maksymalna Inflacja										0,006	-0,002
										(0,45)	(0,03) **
Stała	-6,986	-7,826	-7,771	-7,808	-8,188	-7,001	-7,221	-7,781	-7,781	0,000	0,000
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,01) ***	(0,98)	(0,98)	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,04) **	(0,04) **
N	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Adj R ²	0,801	0,819	0,811	0,810	0,810	0,810	0,810	0,824	0,824	0,820	0,811

Uwaga: wyższy poziom indeksu oznacza niższy poziom korupcji. W nawiasach podano p-value, *, **, *** oznaczają istotność na poziomie 10%, 5% oraz 1%

Źródło: opracowanie własne

Wyniki testowania pierwszego modelu przedstawiono w tabelicy 3. Testowanie rozpoczęto od logarytmu PKB *per capita*. Próba użycia innych zmiennych odzwierciedlających zmniejszenie zależności gospodarki od kontaktów osobistych, takich jak: dystans od Brukseli, udział zatrudnionych w rolnictwie, poziom urbanizacji i liczba linii telefonicznych na 1000 mieszkańców nie powiodła się. Dodanie do modelu zmiennej $\ln(\text{PKB})$ powodowało nieistotność wymienionych zmiennych. Następnie dodano do modelu udział centralnego planowania w gospodarce, w celu przetestowania hipotezy, iż głębokość penetracji systemu komunistycznego w gospodarkę wpłynęła na poziom korupcji. Żadnej z obu hipotez nie można odrzucić. Zmienne logarytm PKB i udział centralnego planowania były istotne na poziomie jednego procenta i były odporne na dodawanie innych zmiennych za wyjątkiem zmiennej obrazującej lata trwania komunizmu w danym kraju (kolumna 6). Co ważne, te dwie główne zmienne dostarczyły 80 procent wyjaśnienia zmiennej objaśnianej, a dodawanie innych zmiennych nie przynosiło dużej poprawy dopasowania modelu. Zmienne te miały oczekiwane znaki. Wyższy poziom PKB i mniejszy zakres centralnego planowania sprzyjał niższej korupcji.

Wszystkie oszacowane współczynniki posiadały oczekiwane znaki, za wyjątkiem zmiennej obrazującej handel w ramach RWPG, która chociaż okazała się istotna, to jednak z nieoczekiwanym znakiem. Zmienne „lata panowania komunizmu”, „premia czarnorynkowa” okazały się nieistotne mimo teoretycznej zasadności hipotez. Udział sektora publicznego i zmienna zero-jedynkowa dotycząca nowych państw okazała się nieistotna statystycznie, tak jak tego oczekiwano.

Porównania dotyczące handlu w ramach RWPG, premii czarnorynkowej w handlu walutami i obfitości surowców naturalnych dały najciekawsze wyniki. Podczas gdy udział surowców naturalnych był nieistotny, gdy równocześnie użyto zmiennej RWPG, inna specyfikacja wyposażenia w surowce naturalne, czyli zmienna zero-jedynkowa zachowywała się tak samo. Dodanie zmiennej maksimum inflacji w latach 1989-1996 do modelu było istotne tylko wówczas, jeżeli zmiennej RWPG nie było w modelu a dodano zmienną obecność surowców naturalnych. Dowodzi to, że korelacja między zasobami naturalnymi i wysoką inflacją była poważną przyczyną korupcji. Co więcej, zmienna dotycząca handlu RWPG była istotna tylko jeśli nie dodano do modelu premii czarnorynkowej, której wpływ był niekorzystny. Można argumentować, że handel w ramach RWPG był korzystny z punktu widzenia niższej korupcji, ponieważ poziom otwartości handlowej danego kraju obniża jej poziom [Treisman, 2000]. Jednakże, jeżeli handel ten miał skutek w postaci czarnorynkowego handlu walutami to sprzyjało to zwiększeniu korupcji.

Wybory polityki wpływające na poziom korupcji

Hipotezy badawcze

W krajach byłego bloku wschodniego polityka i gospodarka nie zostały nigdy rozdzielone. W rezultacie niektórzy aktorzy gospodarki byli w stanie wpłynąć na kierunek reform gospodarczych. Podmioty te były w stanie forsować

rodzaje polityki, które zachowywały ich pozycję a sprzeciwić się reformom, które mogły jej zagrozić [Åslund, 2001]. W tej części artykułu przedstawiono, które rodzaje polityki przyspieszały, a które spowalniały rozprzestrzenianie się korupcji. W celu zbadania tego wpływu przedstawiono 7 hipotez, z czego hipotezy 1-4 przedyskutowano już w poprzedniej części artykułu:

Hipoteza 5: Unia Europejska wpłynęła na poziom korupcji

Wydaje się niemożliwym oddzielenie stopnia, w jakim proces przystępowania do UE był motorem zmian w środowisku korupcji od wpływu innych reform. Niemniej jednak wprowadzenie takich praktyk antykorupcyjnych, jak reforma służby publicznej czy prawo o przetargach publicznych jest zasługą Komisji Europejskiej, która otwarcie groziła zastopowaniem procesu akcesji w razie ich nie wprowadzenia [OSI, 2001]. Dlatego też w badaniu oczekiwany jest dodatni znak.

Hipoteza 6: Reformy strukturalne zmniejszyły pole do nadużyć

Ustanowienie gospodarki rynkowej wymagało prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych i liberalizacji gospodarki. Zmniejszenie interwencjonizmu i prywatyzacji wydają się być sposobami ograniczającymi korupcję, jednakże temu procesowi samemu w sobie towarzyszą nowe okazje do korupcji. W momencie rozpoczęcia liberalizacji rządząca elita jest najczęściej w stanie zachować część regulacji przynoszących jej największe zyski, co prowadzi do gwałtownego nasilenia korupcji w tych obszarach. Dopiero pełna liberalizacja umożliwia usunięcie okazji korupcyjnych. Dlatego też w badaniu empirycznym oczekiwana jest pozytywna zależność.

Hipoteza 7: Korupcja spada wraz ze wzrostem wolności gospodarczej

Ta hipoteza bada, czy zakres wolności gospodarczej wpływa na poziom korupcji. Zależność ta bierze swoje źródło w regulacjach. W wielu krajach, w których państwo często reguluje i interweniuje, wytwarzają się mechanizmy *rent-seeking*, z których żyją „poszukiwacze rent”. Za pomocą zdobytych pieniędzy mogą kupić władzę polityczną, aby zachować mechanizmy, dzięki którym się wzbogacili. Dlatego też oczekiwano pozytywnej zależności w badaniu.

Metodologia i wyniki

W celu przetestowania hipotez dotyczących polityki zestawiono przekrojomą próbę 25 krajów na przestrzeni 10 lat. Użyto uogólnionej metody najmniejszych kwadratów z wagami (odwrotności błędu standardowego punktowego szacunku korupcji pochodzącego z metody nieobserwowalnego czynnika, która została użyta do konstrukcji indeksu). Wszystkie obliczenia wykonano za pomocą odpornych na heteroskedastyczność błędów standardowych.

Najpierw użyto przekrojowych prób krajów (*pooled regression*). Wyniki przedstawiono w tablicy 4, później przetestowano również model panelowy

(tablicy 5)⁴. Wcześniej jednak użyto testu Hausmanna w celu uzyskania prawidłowej specyfikacji modelu. Test ten odrzucił model z efektami stałymi na rzecz efektów zmiennych. Stało się tak prawdopodobnie na skutek użycia warunków początkowych w modelu, co jest zgodne z intuicją i właściwościami obu modeli statystycznych. Następnie dla każdego roku stworzono podzestaw danych i przetestowano osobno za pomocą UMNK z błędami odpornymi na heteroskedastyczność w celu zbadania wpływu warunków początkowych na korupcję w czasie.

Podczas pierwszych testów użyto regresji zagnieżdżonych poczynając od logarytmu PKB, następnie dodano zmienną zero-jedynkową ZSRR. Ten zestaw zmiennych kontrolnych okazał się istotny na poziomie 5% i stanowił 65 procent objaśnienia zmiennej objaśnianej. Wpływ obecności kraju w ZSRR był negatywny, podczas gdy wyższemu poziomowi rozwoju towarzyszył niższy poziom korupcji. Zmienna obrazująca inflację była nieistotna statystycznie lub miała znak niezgodny z oczekiwaniem.

Później przetestowano pierwszy czynnik podstawowy warunków początkowych. Tak jak oczekiwano uzyskano istotny statystycznie negatywny wpływ omawianej zmiennej. Co więcej, zmienna ta okazała się istotna biorąc pod uwagę również skalę tego wpływu, zwłaszcza w estymacji panelowej. Dodanie zmiennej „warunki początkowe” prowadziło również do nieistotności zmiennej zero-jedynkowej „ZSRR” i zmieniło jej znak. Dowodzi to, że warunki początkowe zostały dobrze uchwycone przez ten czynnik podstawowy.

Tablica 4

Wybory polityki wpływające na poziom korupcji – wyniki *pooled regression*

	1	2	3	4	5	6	7	8
LnPKB	0,62	0,56	0,53	0,40	0,39	0,20	0,17	0,26
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,01) ***	(0,00) ***
ZSRR		-0,27	-0,28	0,10	0,02	-0,27	-0,25	-0,25
		(0,00) ***	(0,00) ***	(0,63)	(0,90)	(0,05) **	(0,08) *	(0,06) *
Inflacja			-0,04	-0,04	0,04	0,04	0,04	0,02
			(0,15)	(0,14)	(0,20)	(0,10) *	(0,09) *	(0,25)
Warunki Początkowe				-0,27	-0,12	0,02	0,00	0,06
				(0,04) **	(0,32)	(0,82)	(0,98)	(0,52)
Indeks Reform					1,72	0,90	0,60	0,58
					(0,00) ***	(0,00) ***	(0,07) *	(0,04) **

⁴ Należy przy tym pamiętać, że testowanie indeksów percepcji korupcji w wymiarze czasowym napotyka na trudności, o których wspomniano już wcześniej. Dlatego też do wyników panelu należy podchodzić z ostrożnością.

cd. tablicy 4

	1	2	3	4	5	6	7	8
UE						0,76	0,71	0,66
						(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***
Indeks Wolności Gosp.							-0,11	-0,06
							(0,23)	(0,54)
Eksport ropy naftowej								-398600
								(0,00) ***
Stała	-5,63	4,96	-4,63	-3,72	-5,03	-2,91	-2,08	-2,89
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,01) ***	(0,00) ***
Adj-R2	0,61	0,65	0,65	0,67	0,73	0,86	0,86	0,88
N	184	184	181	173	173	173	173	173

Uwaga: wyższy poziom indeksu oznacza niższy poziom korupcji. W nawiasach podano p-value, *, **, *** oznaczają istotność na poziomie 10%, 5% oraz 1%.

Źródło: opracowanie własne

Następnie testowano Indeks Wolności Gospodarczej i Indeks Reform Strukturalnych zarówno razem, jak i każde z osobna. Testowano je także z innymi zmiennym (z braku miejsca nie pokazano wszystkich wyników w tabeli). Indeks Reform był odporny na wszystkie testy w *pooled regression*, podczas gdy Indeks Wolności Gospodarczej nie był odporny na dodanie inflacji. Dodatkowo indeks reform miał najsilniejszy ilościowo ze wszystkich zmiennych wpływ na poziom korupcji. W teście panelu ten zestaw regresorów stracił swoją istotność, kiedy dodano zmienną zero-jedynkową UE (kolumna 7). Wysoka korelacja między indeksem reform a obecnością danego kraju w UE wskazuje, że UE była główną siłą napędową wielu reform w regionie. Dodanie Indeksu Reform Strukturalnych powoduje nieistotność indeksu warunków początkowych w modelu statycznym, podczas gdy w panelu pozostaje on istotny aż do momentu uwzględnienia wpływu UE. Sugeruje to, że wprowadzenie reform rynkowych ograniczających kontrolę państwa miało ważniejsze znaczenie niż dziedzictwo niekorzystnych warunków początkowych.

Tablica 5

Wybory polityki wpływające na poziom korupcji – wyniki panel

	1	2	3	4	5	6	7	8
LnPKB	0,37	0,33	0,31	0,13	0,13	0,11	0,08	0,17
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,22)	(0,21)	(0,28)	(0,30)	(0,04) ***
ZSRR		-0,38	-0,38	0,44	0,38	0,33	-0,21	-0,23
		(0,02) ***	(0,02) ***	(0,20)	(0,21)	(0,23)	(0,30)	(0,25)

cd. tablicy 5

	1	2	3	4	5	6	7	8
Inflacja			-0,02	-0,03	-0,01	0,00	-0,01	-0,02
			(0,31)	(0,10)*	(0,79)	(1,00)	(0,76)	(0,50)
Warunki Początkowe				-0,56	-0,48	-0,45	-0,07	-0,01
				(0,00) ***	(0,01) ***	(0,01) ***	(0,58)	(0,96)
Indeks Reform					0,72	0,54	0,47	0,41
					(0,07) **	(0,22)	(0,22)	(0,27)
Indeks Wolności Gosp.						-0,12	-0,04	-0,03
						(0,19)	(0,62)	(0,72)
UE							0,79	0,71
							(0,00) ***	(0,00) ***
Eksport ropy naftowej								-377352
								(0,01) ***
Stała	-3,49	-2,99	-2,72	-1,58	-2,14	-1,48	-1,40	-2,06
	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,00) ***	(0,07) **	(0,01) ***	(0,19)	(0,13)	(0,02) ***
Adj-R2	0,59	0,60	0,60	0,62	0,66	0,70	0,84	0,85
N	184	184	181	173	173	173	173	173

Uwaga: wyższy poziom indeksu oznacza niższy poziom korupcji. W nawiasach podano p-value, *, **, *** oznaczają istotność na poziomie 10%, 5% oraz 1%

Źródło: opracowanie własne

Dodanie zmiennej dotyczącej obfitości surowców naturalnych przyniosło oczekiwane wcześniej skutki i razem ze zmienną zero-jedynkową dotyczącą UE zmniejszyła wpływ reform strukturalnych. Niemniej jednak w panelu Indeks Reform pozostał istotny i odporny na dodawanie innych zmiennych. Wszystkie testowane zmienne okazały się oczekiwanymi znaków. Podczas gdy wpływ wolności gospodarczej jest statystycznie nieistotny, inne testowane zmienne okazały się zarówno istotne statystycznie, jak i ekonomicznie (biorąc pod uwagę skalę swojego wpływu).

Różne wyniki wpływu zmiennych „Indeks Warunków Początkowych” oraz „Indeks Reform” między przekrojową próbą krajów i panelem prowadzą do interesującej obserwacji. W tym celu podzielono panel na próby przekrojowe dotyczące poszczególnych lat. Zaobserwowano zarówno spadającą istotność zmiennej „warunki początkowe” w kolejnych podpróbach przekrojowych dotyczących poszczególnych lat, jak i jej malejący wpływ. Dlatego też można argumentować, że chociaż warunki początkowe mają znaczenie dla poziomu korupcji, ich relatywne znaczenie dla walki z korupcją będzie z czasem spadało na rzecz czynników będących przedmiotem wyboru polityki prowadzonej w omawianych krajach.

Wnioski

Oba modele przedstawione w artykule okazały się pomocne przy wyjaśnianiu poziomu postrzeganej korupcji. W pierwszym modelu badano, czy obecna skala zjawiska ma źródło we wspólnej dla tych krajów komunistycznej przeszłości, odzwierciedlonej za pomocą szeregu warunków początkowych. Badanie empiryczne wykazało, że im bardziej kraj był gospodarczo rozwinięty w roku 1989, tym bardziej prawdopodobnym jest, że był on w stanie kontrolować zjawisko korupcji. Pośród różnych innych miar warunków początkowych udział centralnego planowania w gospodarce okazał się być najbardziej istotny i odporny. Dlatego też można argumentować, że im większy zakres penetracji systemu komunistycznego, rozumianego nie jako okres jego trwania, lecz jako głębokości zakłócenia rynkowego polegającego na centralnym planowaniu, tym większy poziom postrzeganej korupcji. Wskazuje to, że zjawiska korupcyjne mają bardzo głębokie korzenie i istniały w tych państwach na długo zanim ktokolwiek pomyślał po raz pierwszy o przemianach rynkowych.

Łatwym do wyprowadzenia wnioskiem z rozumowania opartego na istotności czynników początkowych, takich jak poziom rozwoju gospodarczego w 1989 i zakres centralnego planowania, jest odporność zjawiska korupcji na jakiegokolwiek przeciwdziałania. Jest to spowodowane dominacją czynników historycznych i strukturalnych predeterminujących obecne wydarzenia w zakresie korupcji. Rozumowanie to implikuje niezmienność zarówno poziomu, jak i wzorca korupcji, dopóki nie zmieniają się czynniki strukturalne i nie wygaśnie wpływ czynników historycznych. Dalsza analiza przedsatwiona w artykule pokazuje jednak, że warunki początkowe, chociaż istotne dla powstania korupcji w regionie nie determinują wszystkiego. Podczas gdy ich wpływ na obecny poziom korupcji jest duży, istotność tego wpływu spada w czasie stosunkowo szybko na rzecz wyborów dotyczących reformowania gospodarki.

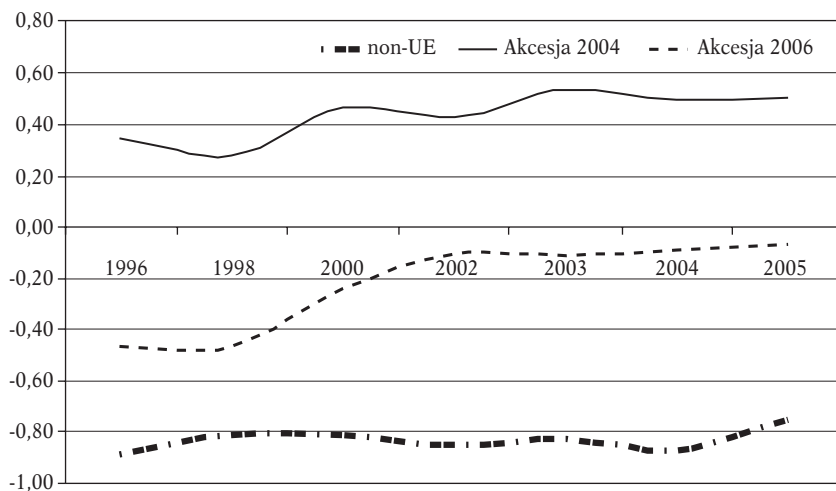
W drugim modelu przedstawionym w artykule podjęto próbę zbadania odpowiedzi na pytanie, czy reformy rynkowe są odpowiedzialne za wzrost korupcji w państwach postkomunistycznych środkowej i wschodniej Europy. Istotnie, gigantyczne procesy redystrybucyjne związane z prywatyzacją i liberalizacją wygenerowały możliwość nadużyć. Niemniej jednak analiza modelu empirycznego odzwierciedlającego wybory polityki gospodarczej ukazuje zupełnie inny obraz. Podczas gdy większość państw centralnej i wschodniej Europy oraz kraje Bałtyckie wprowadziła daleko idące reformy ekonomiczne (stabilizacja makroekonomiczna, prywatyzacja, liberalizacja i deregulacja rynku oraz budowa instytucji rynkowych) już na samym początku transformacji, kraje b. ZSRR opóźniły te reformy. W konsekwencji poziomy korupcji między tymi obszarami znacząco się różnicowały. Państwa Europy Środkowej i kraje Bałtyckie, które szybko przedsięwzięły reformy gospodarcze powstrzymały i odwróciły trend wzrostowy korupcji po upadku komunizmu. W tym samym czasie, w pozostałych krajach transformacji niekompletne reformy stworzyły luki w prawie i miejsce na arbitralne decyzje urzędników, a także zachowały monopole, które w obronie swojej pozycji chętnie sięgają do korupcji [Kaufman, 1997]. Wynik

ten utrzymuje się pomimo uwzględnienia w modelu niekorzystnych warunków początkowych oraz problemów wywołanych rozpadem ZSRR.

Jak wskazuje istotność zmiennej dotyczącej obecności danego kraju w UE, kraje te mają istotnie niższy poziom korupcji, nawet jeśli w modelu uwzględnia się ich wyższy poziom rozwoju oraz bardziej korzystne warunki początkowe. Wynik ten może mieć dwa wyjaśnienia. Po pierwsze, to Unia Europejska była głównym motorem reform w regionie. Dodanie do modelu indeksu reform pokazuje, że zmniejsza się wpływ obu zmiennych na korupcję, a korelacja między obu zmiennymi jest bardzo duża. Dlatego też bardziej nośne jest prawdopodobnie drugie wyjaśnienie zaproponowane przez Åslund [1999]. Autor uważa, że korzystny wpływ Unii Europejskiej na korupcję jest spowodowany przyjęciem tysięcy stron prawa „Acquis communautaire”, które musiało być wprowadzane w całości, co pozwoliło na ustanowienie prawa, na które niewielki wpływ miały lokalne grupy interesu. W przeciwieństwie do tego sukcesu perspektywy krajów, które nie wstąpiły do UE wydają się znacznie gorsze (rysunek 1). Renty uzyskane z eksploatacji surowców naturalnych zniechęciły do wprowadzenia trudnych reform i spowodowały korupcję.

Rysunek 1. Poziomy korupcji w różnych grupach krajów oraz efekt „przyciągania Unii Europejskiej”

Źródło: [Goczek, 2007c]

Bibliografia

- Abed G.T., Davoodi H.R., [2000], *Corruption, Structural Reforms, and Economic Performance in the Transition Economies*, IMF Working Paper WP/00/132.
- Åslund A., [1999], *Law in Russia*, East European Constitutional Review, 8, 4: 96-101.
- Åslund A., [2002], *Building Capitalism*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Åslund A., Boone P., Johnson S., [2001], *Escaping the Under-Reform Trap*, IMF Staff Papers, Vol. 48, No. 0, Special Issue 2001, pp. 88-108.

- Beck T., Laeven L., [2005], *Institution building and growth in transition economies*, Policy Research Working Paper Series 3657, The World Bank.
- Brunetti A., Kisunko G., Weder B., [1998], *Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a World Wide Private Sector Survey*, „The World Bank Economic Review”, Vol. 12 (3), s. 353-384.
- de Melo M., Denizer C., Gelb A., Tenev S., [1997], *Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies*, World Bank Policy Research Working Paper No. 1866.
- de Melo M., Denizer C., Gelb A., Tenev S., [2001], *Circumstances and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies*, „World Bank Economic Review” 15, s. 1-31.
- Friedman E., Johnson S., Kaufmann D., Zoido-Lobaton P., [2000], *Dodging the Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries*, „Journal of Public Economics”, Vol. 76, s. 459-493.
- Gerring J., Thacker S., [2005], *Do Neoliberal Policies Deter Political Corruption?*, International Organization, Vol. 59, s. 233-254.
- Goczek Ł., [2006a], *Causes of Post-Communist Corruption: an Empirical Study*, Paper presented at the WISER 2006 Economic Meeting.
- Goczek Ł., [2006b], *Modele teoretyczne korupcji zakładające dobrą wolę zwierzchnika lub rządu*, referat zaprezentowany na XVI Konferencji Wydziałowej.
- Goczek Ł., [2007a], *Skuteczność strategii antykorupcyjnych i przyczyny korupcji*, „Gospodarka Narodowa”, 4.
- Goczek Ł., [2007b], *Corruption as Evolutionary Stable Strategy* (working paper presented at the 16th Workshop in Political Economy, Silvaplana 2007).
- Goczek Ł., [2007c], *Corruption and Business Environment in MENA Countries*, [in:] Full integration versus partial trade liberalization: Comparing the economic performance of the NMS and MPC's (contract: FEM 31-15). The European Commission, FEMISE.
- Gupta S., Davoodi H., Alonso-Terme R., [2002], *Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?*, „Economics of Governance”, Vol. 3, s. 23-45.
- Havrylyshyn O., Wolf T., [February 1999], *Growth in Transition Countries, 1991-1998: The Main Lessons*, paper presented at the International Monetary Fund conference „A Decade of Transition,” Washington.
- Kaufman D., [1977], *Corruption: The Facts*, Foreign Policy, Summer, pp. 114-130.
- Kaufmann D., Wei S.-J., [1999], *Does 'Grease Money' Speed up the Wheels of Commerce?*, National Bureau of Economic Research Working Paper 7093, Cambridge.
- Kaufman D., Kraay A., Mastruzzi M., [2009], *Governance Matters IV*, World Bank.
- Kaufmann D., Siegelbaum P., [1995], *Privatisation and Corruption in Transition Economies*, „Journal of International Affairs”, Vol. 50, No. 2, pp. 419-458.
- Lambdsorff J. Graf, [2003], *How Corruption Affects Productivity*, *Kyklos*, Vol. 56 (4), s. 459-476.
- Leite C., Weidemann J., [1999], *Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth*, International Monetary Fund Working Paper, 99/85.
- Mauro P., [1995], *Corruption and Growth*, „Quarterly Journal of Economics”, Vol. 110 (3), s. 681-712.
- Stiglitz J.E., [28-30 April 1999], *Whither Reform? Ten Years of Transition*, Washington, D.C., Annual Bank Conference on Development Economics.
- Tanzi V., Davoodi H., [1997], *Corruption, Public Investment, and Growth*, International Monetary Fund Working Paper, 97/139.
- Tanzi V., Davoodi H., [2001], *Corruption, Growth, and Public Finances*, [in:] *Political Economy of Corruption*, ed. By A.K. Jain (London, Routledge), 89-110.
- Treisman D., [2000], *The Causes of Corruption: A Cross-National Study*, „Journal of Public Economics” 76, 3, s. 399-457.
- Treisman D., [2003], *Postcommunist Corruption*, chapter, in Jan Fidrmuc and Nauro Campos, eds., *Political Economy of Transition and Development: Institutions, Politics, and Policies*, Kluwer, pp. 201-226.

- Wei S.-J., [1997], *Why is Corruption so Much More Taxing than Tax? Arbitrariness Kills*, National Bureau of Economic Research Working Paper 6255, Cambridge MA.
- BP, [2009], *BP Statistical Review of World Energy*, London.
- EBRD, [1995-2008], *European Bank of Reconstruction and Development Transition Report – różne wydania EBRD*: London.
- EBRD, [2003], *Anti-corruption Programmes in Post-Communist Transition Countries and Changes in the Business Environment, 1999-2002* EBRD Working Paper No. 85, London.
- Heritage Foundation, [2007], *Economic Freedom Index 2007*, Heritage Foundation, Cambridge.
- Open Society Institute (OSI), [2001], *Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-Corruption Policy*, Budapest.
- World Bank, [2008], *World Development Indicators 2008*, World Bank, Washington D.C.

THE CAUSES OF CORRUPTION IN POSTCOMMUNIST COUNTRIES

Summary

The paper provides an empirical analysis of the causes of corruption in postcommunist countries. Researchers vary in their evaluation of how economic policy instruments and structural factors influence the level of corruption in these countries, Goczek says. He looks at the two main hypotheses about the sources of corruption in the region. The first hypothesis holds that the current level of corruption in postcommunist countries is largely due to what happened under communism, including the institutional standards of the time. The other hypothesis is that these countries' transition from central planning to a market economy is largely responsible for the current level of corruption in the region.

Both models discussed in the article proved to be useful in explaining the level of perceived corruption in postcommunist countries, the author says. In the first model, Goczek checked if the current scope of corruption has its roots in these countries' communist past. The empirical study showed that the more economically developed a particular country was in 1989, the more successful it was in dealing with the problem of corruption. Generally, the extent of central planning in the economy proved to be the most significant factor, Goczek says. He argues that the level of perceived corruption in a given country depended on the scope of central planning and the resulting market disturbance.

In the second model discussed in the paper, the author tries to check if market reforms contributed to an increase in corruption in Central and Eastern Europe. According to some researchers, wide-ranging redistribution processes linked with privatization and liberalization in the economy frequently encouraged corruption after the fall of communism. Goczek's analysis of economic policy choices reveals that the level of corruption in Central and Eastern Europe is lower than in the former Soviet Union. While most Central and Eastern European countries as well as the Baltic states introduced far-reaching economic reforms at the start of transition, Goczek says, former Soviet republics dragged their feet on such reforms. As a result, the levels of corruption in these two regions differ considerably. Generally, those countries that quickly carried out economic reforms managed to arrest and even reverse the progress of corruption after the fall of communism, Goczek concludes.

Keywords: corruption, postcommunist countries, economic growth, central planning, market reforms

Tablica 6

Warunki początkowe

Kraj/ Warunek początkowy: Rok/jednostka	PKB w USD	Średni wzrost PKB %	Urba- nizacja %	Odległość do Brukseli Km	Występowanie surowców naturalnych	Linie tel. /1000 mieszek.	Zatrudnienie w rolnictwie %	Export	Export do RWPG	Udział centralnego planowania	Nowe państwo	Nawis inf.	Premia czarno- rynkowa	Wydatki publiczne
	1989	85-90	1989	Km		1989	1990	1990	1990	1989	1989	1989	1989	1989
Albania	2163	3	35,8	1588	mało	1,2	36	0,05	0,46	47	2	4,3	434	56,8
Armenia	5345	na	67,3	3298	mało	15,1	17	0,22	0,97	71	0	25,7	1828	27,9
Azerbejdżan	3412	-3	54,3	3662	dużo	8,4	30	0,36	0,92	70	0	25,7	1828	40,7
Białoruś	5365	6,1	65,5	1601	mało	14,4	24	0,5	0,89	72	0	25,7	1828	45,5
Bośnia i Hercegowina	4712	4,1	66,1	1698	mało	22,2	17	0,26	0,59	43	2	18	921	61,4
Bulgaria	5295	na	53,7	1024	mało	16,7	10	0,24	0,19	46	1	12	27	41,1
Chorwacja	8460	2	64,8	718	mało	15,1	6	0,24	0,41	42	1	-7,1	185	64,5
Czechy	5237	2,2	71,6	1599	mało	19,8	17	0,29	0,94	51	0	25,7	1828	31,8
Estonia	4865	-0,7	55,6	3224	średnio	9,5	32	0,21	0,91	70	0	25,7	1828	33
Georgia	6155	1,2	61,5	1129	mało	8,8	15	0,28	0,35	42	2	-7,7	46,7	61,49
Kazachstan	3220	3,9	38,2	5218	mało	6,7	34	0,22	0,97	71	0	25,7	1828	35,9
Kirgistan	5105	3,5	70,9	1454	mało	22,6	22	0,33	0,96	51	0	25,7	1828	31
Litwa	4514	na	57,4	1632	mało	13,6	9	0,24	0,19	47	1	12	27	40,4
Łotwa	5523	7,4	68	1457	mało	19,9	27	0,37	0,91	51	0	25,7	1828	53,8
Macedonia	3384	2,8	47	1830	mało	9,9	33	0,27	0,93	51	0	25,7	1828	24,7
Moldawia	4718	3,1	61,4	1160	średnio	8,2	8	0,33	0,5	41	2	13,6	277	48,8
Polska	4043	-1,8	53,3	1770	średnio	10,4	24	0,12	0,28	42	2	16,8	728	42,7
Rosja	6680	2,7	56	971	mało	12,8	7	0,24	0,41	42	0	-7,1	185	64,5
Rumunia	6300	na	73,6	2259	dużo	13,3	17	0,28	0,64	74	1	25,7	1828	49,5
Serbia i Czarnogóra	9384	na	50,3	916	mało	20,4	10	0,24	0,19	46	1	12	27	41,1
Słowacja	2534	2,6	32,4	5097	mało	4,5	33	0,27	0,82	71	0	25,7	1828	38,6

cd. tablicy 6

Wanunek początkowy: Rok/Jednostka	PKB w USD	Średni wzrost PKB %	Urbanizacja %	Odległość do Brukseli	Występowanie surowców naturalnych	Linie tel. /1000 mieszk.	Zatrudnienie w rolnictwie %	Export	Export do RWPG	Udział centralnego planowania	Nowe państwo	Nawis inf.	Premia czarno-rynkowa	Wydatki publiczne
Kraj/	1989	85-90	1989	Km		1989	1990	87-90	1990	1989	1989	1989	1989	1989
Słowenia	3675	3,4	45,1	4414	dużo	5,9	32	0,35	0,96	71	0	25,7	1828	32
Tadżykistan	4581	3,2	67,3	1836	średnio	13	26	0,3	0,82	74	0	25,7	1828	51,9
Turkmenistan	2860	6,1	40,6	4949	średnio	6,8	33	0,27	0,89	71	0	25,7	1828	35,9
Węgry	4380	1	57,3	4528	dużo	7,4	23	0,2	0,89	71	0	25,7	1828	35,4

Źródło: [De Melo, Denizer, Gelb, Tenev, 2001], EBRD Transition Report (różne wydania) oraz World Development Indicators [World Bank, 2008]